

УДК 595.42

С. Я. Бурдейна, асис.,

Д. А. Ківганов, канд. біол. наук., доцент

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, біологічний факультет, кафедра зоології, вул. Дворянська 2, Одеса, 65082, Україна

ПІР'ЯНІ КЛІЩІ РОДУ *TROUESSARTIA* CANESTRINI, 1899 (ACARI: TROUESSARTIIDAE) ГОРОБИНИХ ПТАХІВ УКРАЇНИ

На протязі 2003 — 2006 рр. на 16 видах горобиних птахів виявлено 193 екземпляри 13 видів кліщів роду *Trouessartia*. Два види кліщів *Tr. trouessarti* і *Tr. jedliczkai* виявлені на нових птахах-хазяїнах. Один вид кліщів роду *Trouessartia* морфологічно відрізняється від описаних в літературі.

Ключові слова: пір'яні кліщі, острів Зміїний, *Trouessartia*.

Рід *Trouessartia* Canestrini 1899, є найбільшим серед 9 родів пір'яних кліщів родини Trouessartiidae (Analgoidea), що нараховує на даний момент близько 90 видів у світовій фауні. Кліщі цього роду в цілому специфічні для горобиних (Passeriformes), і найчастіше виявляються на цих птахах у тропіках.

Перша спроба узагальнити наявні дані щодо пір'яних кліщів цього роду, була зроблена Канестріні і Крамером у 1899 році. У цій роботі автори розглядають тільки 10 видів кліщів (з яких 4 види пізніше були віднесені до інших родів) з коротким діагнозом, узятим з оригінального опису. Решта інформації, що стосується біології кліщів, залишалася розрізною і не систематизованою [1]. У 1976 році Сантана в опублікованому огляді кліщів роду *Trouessartia* світової фауни детально переописав 71 відомий на той час вид і на підставі особливостей морфології дорослих кліщів виділив у складі роду 6 екологічних груп видів. Спорідненість груп підтверджується тим, що представники кожної мешкають переважно на таксономічно близьких видах хазяїв. Автор огляду вказував, що, судячи по обширних необроблених матеріалах, що зберігаються в різних колекціях, відомі в даний час види складають лише 10-15 % дійсно існуючого числа видів. Окрім того, існують деякі види кліщів з неясним положенням в межах роду [1].

До початку 80-х років ХХ сторіччя, для західної частини Палеарктики, території найповніше дослідженої відносно фауни усіх пір'яних кліщів, було відомо тільки 16 видів труесартій, 10 з яких були зареєстровані у фауні колишнього СРСР [2–6].

Пізніше, С. В. Миронов [7], при дослідженні пір'яних кліщів горобиних в європейській частині колишнього СРСР, а також при обробці колекційних матеріалів Зоологічного інституту АН СРСР, наводить 14 видів труесартій. З них три види автор описує як нові для науки. Це *Trouessartia microcaudata* з сільської ластівки *Hirundo rustica*, *Trouessartia ripariae* з берегової ластівки *Riparia riparia* і *Trouessartia reguli* з золотомушки жовточубої *Regulus regulus*. В той час, як ластівки Hirundinidae є звичайними

хазяями труесартій, на птахів родини золотомушкових Regulidae кліщі даного роду виявлено вперше. Окрім того, ластівкам властива настільки багата фауна пір'яних кліщів цього роду, що для кожного виду птаха є характерним одночасне проживання двох специфічних видів труесартій, що відносяться до двох різних морфологічних груп — *appendiculata* і *minutipes* [7].

П. А. Чиров і С. В. Миронов в 1987 році [8] навели для фауни колишнього СРСР ще один вид: *Trouessartia inexpectate* з вівчарика лісового *Phylloscopus inornatus*.

У 2001 році для акарофауни Росії стає відомим вид *Trouessartia rubecula* з вільшанки *Erithacus rubecula* [9], а у 2003 році в Казахстані виявлено вид *Trouessartia gladifera* на міській ластівці *Delichon urbica* [10].

Таким чином, акарофауна труесартій колишнього СРСР нараховувала всього 17 видів, однак екологія цієї групи кліщів майже не вивчена. Відомо лише, що кліщі роду *Trouessartia* пристосувалися до проживання на дорзальній поверхні першорядного махового і криючого пір'я. Ще однією мікростацією, освоєною цими кліщами, являється рульове пір'я [2].

Стосовно видового складу труесартій горобиних птахів України, то будь — яка інформація, щодо цього на даний момент відсутня. В зв'язку з цим, метою даного дослідження є вивчення видового складу та розповсюдження серед птахів пір'яних кліщів роду *Trouessartia* на території України.

Матеріали і методи

Роботу виконували на основі матеріалу, зібраного впродовж шести польових сезонів 2003–2006 рр. на острові Зміїний. Острів є місцем відпочинку значного числа птахів (переважно горобиних), що перетинають Чорне море під час осінніх і весняних міграцій. Як додатковий, був використаний матеріал з узбережжя Куяльницького лиману. Птахів відловлювали за допомогою павутинних сіток, обстежували на наявність пір'яних кліщів. Далі птахів кільцювали, здійснювали морфологічні виміри і випускали.

Збір кліщів проводили шляхом огляду оперення під біноклярною лупою. Фіксували кліщів у 70 % спирті. Виготовлення препаратів здійснювали за загальноприйнятими для цієї групи кліщів методиками.

Всього було виготовлено 35 препаратів, на яких зафіксовано 193 екземпляри кліщів роду *Trouessartia*.

Результати досліджень

В результаті дослідження на 16 видах горобиних птахів виявлено 13 видів кліщів роду *Trouessartia*, які вперше наводяться для акарофауни України. Аналізуючи отримані дані, можна зробити висновок, що паразито-хазяйські відносини, описані в літературі і виявлені в даному дослідженні, практично співпадають (табл. 1). Вперше для двох видів труесар-

тій наводимо нові види птахів-хазяїв: це очеретянка чагарникова для *Tr. trouessarti* і плиска жовта для *Tr. jedliczkai*.

За нашими спостереженнями, кліщі даного роду достатньо специфічні щодо горобиних птахів і, на відміну від більшості інших пір'яних кліщів, мешкають на верхній стороні оборалів. При цьому вони рідко виходять на відкриті ділянки, прагнучи триматися під криючим маховим пір'ям, де вони захищені від потоків повітря при польоті. Найчастіше на махових пір'ях сидять дорослі особини, а личинки і німфи можуть знаходитися на контурному пір'ї тіла.

Таблиця 1

Пір'яні кліщі роду *Trouessartia* з горобиних птахів України

Вид кліща	Птах-хазяїн	
	літературні данні	наші данні
<i>Trouessartia rubecula</i>	Вільшанка <i>Erithacus rubecula</i> [1, 9]	Вільшанка <i>Erithacus rubecula</i>
<i>Tr. swidwiensis</i>	Соловейко східний <i>Luscinia luscinia</i> [9]; <i>Erithacus svecicus cyaneculus</i> ; Горихвістка звичайна <i>Phoenicurus phoenicurus</i> [1]	Синьошийка <i>Cyanosylvia svecica</i> ; Соловейко східний <i>Luscinia luscinia</i>
<i>Tr. reguli</i>	Золотомушка жовточуба <i>Regulus regulus</i> [7]	Золотомушка жовточуба <i>Regulus regulus</i>
<i>Tr. kratochvilli</i>	Кобилочка солов'їна <i>Locustella luscinoides</i> [11]; Кобилочка <i>Locustella naevia</i> [7, 8, 11]; Кобилочка річкова <i>Locustella fluviatillis</i> [7, 8]	Кобилочка річкова <i>Locustella fluviatillis</i>
<i>Tr. trouessarti</i>	Очеретянка велика <i>Acrocephalus arundinaceus</i> ; Очеретянка ставкова <i>Acrocephalus scirpaceus</i> [11]	Очеретянка велика <i>Acrocephalus arundinaceus</i> ; Очеретянка чагарникова <i>Acrocephalus palustris</i>
<i>Tr. minutipes</i>	Ластівка міська <i>Delichon urbica</i> [1, 10, 12, 13]; Ластівка сільська <i>Hirundo rustica</i> [13]; Нітехвоста ластівка <i>Hirundo smithii</i> [13]; <i>Petrochelidon p. pyrrhonota</i> [1]	Ластівка міська <i>Delichon urbica</i>
<i>Tr. jedliczkai</i>	Плиска біла <i>Motacilla alba</i> ; <i>Motacilla a. leucopsis</i> ; <i>Motacilla a. dukhunensis</i> [1]	Плиска жовта <i>Motacilla flava</i> ; Плиска біла <i>Motacilla alba</i>
<i>Tr. rosterii</i>	Шпак звичайний <i>Sturnus vulgaris</i> [1, 8, 12]; <i>Sturnus unicolor</i> [1]; Кобилочка солов'їна <i>Locustella luscinoides</i> [11]	Шпак звичайний <i>Sturnus vulgaris</i>

Закінчення табл. 1

Вид кліща	Птах-хазяїн	
	літературні данні	наші данні
<i>Tr. corvina</i>	Галка <i>Corvus monedula</i> [1, 12]; Ворона чорна <i>Corvus corone</i> [14]; <i>Corvus brachyrhynchos</i> ; Крук <i>Corvus corax</i> ; <i>Corvus corone cornix</i> ; <i>Corvus corone sardonius</i> ; <i>Corvus c. corone</i> ; <i>Corvus corone orientalis</i> ; Грак <i>Corvus corone sharpii</i> ; <i>Corvus frugilegus</i> ; <i>Corvus f. frugilegus</i> [1]	Ворона сіра <i>Corvus cornix</i>
<i>Tr. bifurcata</i>	Очеретянка прудка <i>Acrocephalus paludicola</i> ; Очеретянка індійська <i>Acrocephalus a. agricola</i> ; <i>Acrocephalus c. concinens</i> ; Очеретянка лугова <i>Acrocephalus schoenobaenus</i> ; Кропив'янка чорноголова <i>Sylvia atricapilla</i> ; Кропив'янка сіра <i>Sylvia communis</i> ; Кропив'янка рябогруда <i>Sylvia n. nisoria</i> [1]	Очеретянка індійська <i>Acrocephalus agricola</i>
<i>Tr. sp. 1</i>	-	Кропив'янка сіра <i>Sylvia communis</i>
<i>Tr. sp. 2</i>	-	Зяблик <i>Fringilla coelebs</i>
<i>Tr. sp. 3</i>	-	Вівчарик весняний <i>Phylloscopus trochilus</i>

Під час аналізу зібраного матеріалу було виявлено декілька видів, які достовірно визначити було важко. Виявлені на кропив'янці сірій кліщі виду *Trouessartia sp. 1* і на зяблику виду *Trouessartia sp. 2*, були представлені в наших зборах одиничними екземплярами, до того ж — одної статі, що не дало можливості визначити їх до виду. На вівчарику весняному виявлено вид кліща *Trouessartia sp. 3*, близького до виду *Trouessartia tranvaalensis*, відомого для мухоловок. Цей кліщ значно відрізняється від останнього розташуванням епімеритів ніг IV. Після подальшого вивчення цих кліщів вони, можливо, можуть бути віднесені до нового для науки виду.

Висновки

1. Протягом 2003–2006 рр. на 16 видах горобиних птахів виявлено 13 видів пір'яних кліщів роду *Trouessartia*.

2. Два види труесартій виявлено на нових хазяях: *Tr. trouessarti* на очереянці чагарниковій і *Tr. jedliczkai* на плисці жовтій.

3. Один вид кліщів роду *Trouessartia* з вівчарика весняного морфологічно відрізняється від інших кліщів цього роду, описаних в літературі.

Література

1. *Santana F.* A review of the genus *Trouessartia* (Analgoidea: Alloptidae). — Suppl. to the journal of medical entomologi. — 1976. — 128 p.
2. *Дубинин В. Б.* Перьевые клещи (Analgoidea): Введение в их изучение. — М.; Л.: Изд. АН СССР, 1951. — 363 с.
3. *Дубинин В. Б., Соснина Е. Ф.* Перьевые клещи зимующих птиц Таджикистана // Тр. АН ТаджССР. — 1952. — Т. 5. — С. 97-108.
4. *Чиров П. А.* Клещи надсемейства Analgoidea, обитающие на птицах Киргизии // Фауна и экология насекомых Киргизии. — Фрунзе: Илым, 1979. — Вып. 13. — С. 49-54.
5. *Чиров П. А.* Перьевые клещи (Analgoidea) птиц семейства Hirundinidae из Киргизии // Энтомологические исследования в Киргизии. — Фрунзе: Илым, 1982. — Вып. 15. — С. 117-123.
6. *Шумило Р. П., Миронов С. В.* Перьевые клещи (Analgoidea) воробьиных птиц МССР // Изв. АН МССР. — 1983. — № 2. — С. 75-76.
7. *Миронов С. В.* Перьевые клещи рода *Trouessartia* фауны СССР с описанием новых видов (Analgoidea) // Паразитология. — 1983. — XVII, № 5. — С. 361-369.
8. *Чиров П. А., Миронов С. В.* Новые и малоизвестные виды перьевых клещей с воробьиных птиц Киргизии // Известия Академии Наук КССР. — 1987. — № 3. — С. 48-54.
9. *Бочков А. В., Миронов С. В., Стекольников А. А.* Акариформные клещи (Acariformes) // Публикации Санкт-Петербургского общества натуралистов. — 2001. — Т. 4. — Сер. 6. — С. 110-112.
10. *Sayakova Z. Z., Doszhanov T. N.* Feather mites of hirundinis birds from the south and south-east of Kazakhstan // Acarina. — 2003. — V. 11 (1). — P. 91-97.
11. *Cerny V.* Feather mites (Sarcoptiformes, Analgoidea) of some warbles from Czechoslovakia // Folia Parasitologica (Praha). — 1979. — Vol. 26. — P. 81-84.
12. *Шумило Р. П.* Акарофауна синантропных птиц и ее практическое значение // Паразиты животных и растений. — 1965. — Вып. 1. — С. 131-142.
13. *Арутюнян Е. С., Миронов С. В.* Новые и малоизвестные виды анальгид из УССР // Вестник Санкт-Петербургского университета. — 2000. — Т. 27. — С. 319-335.
14. *Cerny V.* Zur Kenntnis der Federmilben (Arach., Acar.) von schweizerischen Vogelnn // Mitteil. Der Schweiz. Entomol. Gesellschaft. — 1971. — D. 44. — H. 3-4. — S. 285-298.

С. Я. Бурдейная, Д. А. Кивганов

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова, биологический факультет, кафедра зоологии, ул. Дворянская, 2, Одесса, 65082, Украина

**ПЕРЬЕВЫЕ КЛЕЩИ РОДА *TROUESSARTIA* CANESTRINI, 1899
(ACARI: TROUESSARTIIDAE) ВОРОБЬИНЫХ ПТИЦ УКРАИНЫ**

Резюме

На протяжении 2003–2006 гг. на 16 видах воробьинообразных птиц выявлено 193 экземпляра 13 видов клещей рода *Trouessartia*. Два вида клещей *Tr. trouessarti* и *Tr. jedliczkai* обнаружены на новых видах птиц-хозяев. Один вид клещей рода *Trouessartia* морфологически отличен от описанных в литературе.

Ключевые слова: перьевые клещи, остров Змеиный, *Trouessartia* Украина.

S. Ya. Burdeynaya, D. A. Kivganov

Odesa National Mechnykov University, Department of Zoology
Dvoryanska St., 2, Odesa, 65082, Ukraine

**FEATHER MITES OF THE GENUS *TROUESSARTIA* CANESTRINI,
1899 (ACARI: TROUESSARTIIDAE) PASSERINE BIRDS OF UKRAINE**

Summary

During 2003–2006 193 specimens of 13 species of mites of the genus *Trouessartia* from 16 species of passerine are collected. New hosts for two *trouessartia* species are registered. One species of mites differ from the described in the literature species.

Key words: feather mites, the island Zmeiny, *Trouessartia* Ukraine.